

SEBERO ALTUBE ETA EUSKAL HIZKUNTZAREN PLEGUAK

Arrasate, 1979-XII-20

Alfonso Irigoyen

Ondo merezia Sebero Altuberi jaio zen Mondragoiko hiri honetan bertan egiten zaion omenaldia, haren mendeurrena Euskaltzaindiaren IX-garren biltzarre honen bidez ospatzen dugula. Izan ere egin ahal zekiokkeen gorazarrerik handiena iker lanean jarraitzea eta ekin zion arloan oinarri harturik gaia sakontzea zen, hori egin ahal daitekeen neurrian bederen. Hara bada ni ere hemen, hark, Azkueren lehenengo liburuan, geroago autoreak berak gaztetako bekatutzat aitortuko zuen hartan alegia, esanikakoa gogoan harturik (1), landu eta hedatu zuen gai famatua eta axolazkoa esku artean dudala. Izan bedi harentzat eta baita aitzinagokoentzat ere ohore.

2. Azkue-k bere *Euskal-izkindea* delakoan, Astarloaren gogoetetan oinarritzen dela, lehenengo aldiz erabili zuen gure artean *elemento inquirido* forma erdal terminologian, euskarara *gai bilatua* hitzen bidez itzulirik. Egun, ordea, euskaraz *galdegaia* berba konposatua zabaldu da Altuberena itzultzeko, hark ontzat hartu baitzuen Azkueren erdarazkoa. Astarloa-k *movilidad* deitzen dio bere *Apología* eta *Discursos Filosóficos* direlakoetan (2).

3. Honela dio Azkue-k: "*Regla única. Los complementos regidos deben ponerse delante de los regentes*". Eta aurrerago: "Por movilidad a veces el ser o el agente suele ser el elemento de más importancia, otras veces el objeto, y con frecuencia algún complemento. *¿Quién se ha ido a casa? El*

(1) R. M. Azkue, *Euskal-izkindea*, Bilbao 1891, 334-345 orr.

(2) *Apología de la lengua bascongada*, Madrid 1803, "Orden de movilidad. Tercera regla para la colocación de voces en los conceptos Bascongados", 179-187 orr., *Discursos filosóficos sobre la lengua primitiva*, Bilbao 1883, 520-527 eta 766-773 orr.

padre se ha ido a casa. En estos ejemplos la movilidad está a favor de *el padre*". Euskaraz: "*¿Nor ioan dai etxera? Aita ioan dai etxera*". "*¿Adónde se ha ido el padre? A casa se ha ido el padre*. En cambio en estos ejemplos el complemento tiene la importancia de movilidad." Euskaraz: "*¿Nora ioan dai aita? Etxera ioan dai aita (sic)*", 334-335 orr. Geroago honela mintzatzten da, ordea: "La construcción de los elementos de oraciones no siempre suele ser la misma: a veces se dice el ser antes del objeto, otras veces por detrás. Otro tanto sucede también con los demás elementos. Para saber cuál sea el elemento prepositivo debe saberse cuál tiene la importancia de movilidad: se coloca por delante el elemento que más importancia tenga, el que menos tenga por detrás. Para adivinar a favor de cuál está la importancia lo mejor es conocer la intención del que habla, y la intención del que habla podremos conocerla sabiendo *cuál sea el elemento inquirido*. He aquí la primera regla: *el saber cuál sea el elemento inquirido*. Los elementos inquiridos son respuestas de las palabras inquisitivas; las palabras inquisitivas... son ocho: *quién, qué, dónde, cómo, cuándo, de qué naturaleza, cuál y cuántos*". Euskaraz: "*nor, zer, non, zelan, noiz, zelangoa, zein ta zeinbait (sic)*", 341 orr. Darabilen euskara bitxiagatik nahiago izan dut erdarazko testoak ematea, euskaraz adibideak bakarrik azalduz, eta uste dut barkagarri izango dudala. Bada ez bada ere ondo ulertuko ez balitz Azkue-k zer esan nahi duen *prepositivo* hitzaz hurrengo argigarri hau gaineratuko dut: frasearen hastapenean ezarri behar dela delako elementua. Ez du adierazi nahi berboaren aurrean joan behar duenik, joan ahal badaiteke ere. Geroago ematen dituen exenploetan argi ikusten da hori. Baina aurrerago itzuliko gara gai honetara, txanda egokia datorkionean.

4. Zer dio, ordea, Altuberen teoriak? Ikus dezagun ahal denik laburren. Haren *Erderismos* delakoan hurrengo hau irakur dezakegu: "La regla principal acerca del empleo en la oración del miembro nominal inquirido, es que debe ser colocado inmediatamente antes del verbo". Eta nota batean gaineratzen du: "Es la misma regla que rige en la colocación de los vocablos inquisitivos o interrogativos: v. gr., "Nor" *da?* "Noiz" *dator?* "Zeinbat sagar" *dituk?* Únicamente cuando el verbo de la oración *no está* conjugado, cabe apartarse de esta regla en la colocación del vocablo inquisitivo. Véase: —"Nok"

areri *esan*? —“Zergaitik” beti ola *ibili*?” Azentuaren kontua ere gogoan duenez gero beherago horrezaz hau dio: “En estas oraciones cuyo elemento inquirido es un miembro nominal, la flexión verbal que le sigue recibe una acentuación especial”. Eta geroago: “Los miembros de oración no inquiridos pueden colocarse antes del inquirido, o después del verbo, o distribuidos en ambos sitios; pero nunca inmediatamente antes del verbo. Si se pregunta: “Nork” *ekarri du ori*? estará mal contestado si decimos: Ori (ininquirido) *ekarri du* (verbo) “*aitak*” en vez de “*Aitak*” *ekarri du ori* u Ori “*aitak*” *ekarri du*. Únicamente a un euskaldun *castellanizado* le parecerá correcta la primera de esas contestaciones por aparecer ordenados los términos de ella en la misma forma que en la frase castellana: “Eso *lo ha traído* “el padre” que es la más usual en esta lengua tratándose de oraciones de esa clase” (3).

5. Hala ta guztiz ere delako elementua luzea denean euskaldunek ez dutela gehienetan lege hori betetzen aitortzen du: “Hay que reconocer que tratándose de oraciones con miembro inquirido largo y complejo, aún en el lenguaje hablado se infringe con frecuencia la regla establecida cuando el verbo de la oración expresa ideas tales como *decir, contestar, etc.*; así es muy frecuente oír frases como las siguientes: a) —Amak *esan dit* “biyar lan asko daukala eta ezin etorri al izango dala”. En este ejemplo es indudable que la frase acotada entre comillas es el miembro inquirido de la oración cuyo verbo es *esan dit*. La construcción correcta, aunque no la más usual, sería pues como sigue: “aa) —“Biyar lan asko daukala ta ezin etorri izango dala” *esan dit* amak”. Hemen galde egin daiteke ohitura linguistikoa “zuzentasun” logiko baten kanpoan baldin badago legea zeri deitu behar zaion, edo eta zer nolako kontestoetan neutraliza daitekeen (4).

6. Hurrengo, hemen aldatzen dugun testoa, Altube-k, galdegaiazko formulazioa egiten baldin badu ere, erdarazkoaren alderantzizkoa den elementuen ordenu normal batez

(3) S. Altube, *Erderismos*, Bermeo 1930, 6-7 orr. Gogora ekarri behar da, ordea, autore zaharretan berboa jokaturik dagoenean ere elementu galdetzai-learn ondorik behin baino gehiagotan berboa ez den zerbait irakur dezakegula. Ikus Leizarraga XVI-garren mendekoaren hurrengo testook: *Cergatic hori eguiten duçue?*, S. Marc, XI, 3; *Cergatic guc hura ecin campora egotzi dugu?*, S. Marc, IX, 28; *cerçaz hura gacituren duçue?*, S. Marc, IX, 50.

(4) *Op. cit.*, 11 orr.

hitz egiten digu: "En la mayoría de las oraciones, el elemento inquirido es un miembro nominal, es decir está fuera del verbo, lo cual obliga en euskera a que ese verbo aparezca generalmente como elemento pospositivo; lo contrario de lo que ocurre en castellano, en cuyo idioma la mayoría de las veces, los complementos van después del verbo:

"Ser "bueno"	—"Ona" izan.
"Estar "quieto"	—"Geldi" egon.
"Venir "hoy"	—"Gaur" etorri.
"Andar "bien"	—"Ondo" ibili.
"Ir "a casa"	—"Etxera" joan.
"Morir "por la patria"	—"Aberriarren" il.
"Comer "pan"	—"Ogia" jan.
"Ver "a la madre"	—"Ama" ikusi.

"En todos estos casos se ve la tendencia del castellano a colocar los adverbios, predicados y toda clase de complementos, después del verbo; en cambio en euskera (por lo mismo que esos miembros son inquiridos la mayoría de las veces) deben aparecer por lo general inmediatamente antes del verbo. Este antagonismo de las leyes sintácticas de ambas lenguas, da origen, lo repetimos, a los erderismos y euskarismos de que hemos hablado..." (5).

7. Hala ere Altube-k gogoan du eguzki aldeko euskaldunen erabiltze adierazkorra, perifrasién edo berbo multzoen inbersioa egiten dutela, ezezkoetan alderdi guztietan egin ohi den bezala alegia. Jadanik XVI-garren mendeko testoetan

(5) *Op. cit.*, 13 orr. Dirlako *euskarismo* horiezaz aurreko paragrafoan mintzatzen da: "La influencia de la regla que hemos formulado... conduce a muchos euskaldunes a construir, aun en español, oraciones ajustadas a ella, lo cual da origen a *euskarismos* como los siguientes, que los copiamos de un artículo del malogrado escritor Klin-Klon, publicado en el número 54 del diario de Bilbao *La Tarde*:

"—Con dos años y medio "cuarenta libras" *pesaba*. (En vez de... *pesaba* "cuarenta libras").

"—"Dolores" *se me ponen* en el costao. (En vez de *Se me ponen* "dolores...").

"—"Brujería" *parece*. (En vez de *Parece* "brujería")."

Argi ikusten da euskaraz osagarri zuzena berboaren aurrean ipintzea norma dela, baina hori berori erdaraz oso bitxi egiten dela. Izan ere erdarek halako kontestoetan konkordantzia eskatzen dute eta osagarri zuzenok markaturik gelditzen dira, baina euskaldunek konkordantzia beti beharrezkoa dutenez gero erdaraz mintzatzerakoan transposizioa berezi gabe egiteko joera dute, hizkuntza arrotza ondo menderatzen ez baldin badute behintzat, eta erderari oso kolore berezia ematen diote.

aurkitzen da, edozein irakurle erraz ohar daitekeenez: "Los vascos orientales se valen con frecuencia de un giro especial, muy expresivo, para recalcar aún más el carácter inquirido de los miembros de oración. Consiste en desarticular la flexión perifrástica invirtiendo sus componentes a fin de hacer seguir el nombre verbal al terminativo auxiliar; véase en los siguientes ejemplos:

"Han" *zako lotzen* bizkar-hezurrari —*Egunari*, 1913, p. 35—. (En vez de "Han" *lotzen zako*...).

"El miembro "Han" colocado inmediatamente antes de la flexión auxiliar *zako* alcanza un relieve particular muy adecuado a su carácter de inquirido."

Gai bereko beste exenplo bi eman eta inbersioa egiten denean perifrasiaren elementuen artean beste batzu sar daitezkeela adierazirik mendebal aldeko bat ere ematen du: "Aunque con menos frecuencia también recurren a ese giro los vascos occidentales, como se comprueba por el siguiente ejemplo de Domingo de Agirre:

"Zeuen "ontasunari" *deutsagu zor*" (6).

8. Adierazi beharra dago, ordea, hori Bizkaian normala dela, baina berbo multzoa elementu nominal eta berboaz osatzen denean bakarrik, eta ez bestelako perifrasiaren denean. Horrela *berba egin* 'mintzatu' honela erabil daiteke: *nok egin dau berba?* Beste alderdi batzuetan, Gipuzkoan bereziki, *hitz egin* zentzu berean erabiltzen dutenek ez dute halakorik egiten, berba bakarria balitz bezala hartzeko joera baitute, *aldegin* delakoan gertatzen den erara. Hala ere Ochoa de Arin-ek bere *Doctrina Christianaren explicacioa Villa Franca Guipuzcoaco onetan euscaraz itc eguiten dan moduan* delakoan, Donostian 1713, *bear deu equin*, 68 orr., *nay dituzu jaquin*, eta abar, behin baino sarriago darabiltza, Altube-k eguzki alderako aipatzen duen *behar du izan bezalaxe, izan behar* tipoko elementu nominalaren konposizioa etenik.

9. Liburu beraren bigarren kapituluan "Oraciones cuyo elemento inquirido es el nombre verbal" tituluaren azpian "*etorri*" *dátor aita*", "*ibili*" *dábil ori*", "*ekarri*" *dákar*" gisa-koak alderdi batetik, eta bestetik "*etorri*" *egín da aita*", "*ibi-*

(6) *Op. cit.*, 14, 15 orr.

li" egiten da ori", "ekarri" egíngo du" gisakoak aztertzen ditu eta dio: "La nota sintáctica común a ambos casos consiste en que el nombre verbal asume en la oración el carácter de miembro inquirido, e *independiente* de los demás elementos componentes de la flexión verbal". Gainera, "nombre verbal" delako hori "ininquirido" ere izan omen daiteke: "ekarri "ez" nekarren", **ekarri** "ez" neban égin", "ekarri "neuk" dá-kart", "ba" dabilta **ibili**", eta abar (7).

10. Hirugarrenean "Oraciones cuyo elemento inquirido es la cualidad afirmativa o negativa del verbo" titulua dator. Hiru mota berezten ditu: "A) Negativas. B) Afirmativas con flexión verbal sintética. C) Afirmativas con flexión perifrástica". Lehenengoetan berboaren ezezkotasuna bera omen da galdegai ia kasurik gehienetan, baina inoiz beste elementuren bat izatea ere gerta omen daiteke: "a) —"Zergaitik" **eztátoz?** —"Dirurik eztaukalako" **eztátoz.** b) —"Nok" **eztáuko?** —"Egal onetan gagozenok" **eztáukagu**", eta abar. Bigarrenengoetan, hau da, sintetiko direnetan, berboa ezin ager omen daiteke frasearen hastapenean *ba-* edo *ez-* berrekailuetarik bat itsatsi gabe, zentzuz inperatibo ez baldin bada. Bigarrenengo horietan baiezko sintetikoen morfematzat *ba-* hartzen omen da, baina perifrastiko direnetan, hirugarrenengoetan alegia, azentua besterik ez omen da agertzen laguntzailearen lehenengo silaban (8). Hala ere aitortu beharra dago azentua ez dela alderdi

(7) *Op. cit.*, 26 orr. eta hurrengoak.

(8) *Op. cit.*, 47 orr. eta hurrengoak. Hala ere Leizarraga-k XVI-garren mendean maiz *cen* flesioaz hasten zuen frasa *ba-* delakorik erantsi gabe: *Cen bada Phariseuetaric edoceimbat Nicodemo deitzen cenic, Iuduén arteco principaletaric bat* 'Vulg.: Erat autem homo ex pharisaeis, Nicodemus nomine, princeps Iudaeorum', S. Ioan, III, 1; *Cen bada Bazcoaren eta ogui altchagarri gabecoen bestá bi egunen buruán* 'Vulg.: Erant autem pascha et azyma post biduum', S. Marc, XIV, 1. Alabaina: *Eta baciraden batzu dembora hartan berean hari contatzen cerauca-tenic Galileanoéz...*, 'Vulg.: Aderant autem quidam ipso in tempore, nuntiantes illi de Galilaeis,...', S. Luc, XIII, 1; Baina bada, gainera, frasearen hastapenean kokatzen dela baiezko perifrasiaren inbersioa duenik eta *ba-* berrekailua ez daramanik, eta baita bestelako flesio sintetikorik ere: *Eta cen hurbiltzen altchagarri gaberico oguién bestá, Bazco erraiten dena: Eta çabiltzan Sacrificadore principalac eta Scribác nolatan hura hil ahal leçaqueten* 'Vulg.: Appropinquaret autem dies festus azymorum qui dicitur pascha; et quaerebant principes sacerdotum, et scribae, quomodo Jesum interficerent', S. Lvc, XXII, 1-2.

Eta Altube-k dioena mendebal aldekoon artean behintzat joera nabarmeneko bada ere *da* flesioa behin baino sarriago Leizarraga-k bezalatsu erabiltzen dugu aurrean esanikako zerbaiti jarraitzen baldin bagatzaizkio. Hona hemen Arratiako erara: *ak báki osterá suk estákisun séoser eta dá mutikoak esaneuéná gusurré dala*. Lege zaharreko dotrinetan agertzen den ordenu berbera da. Aipaturikako joera neutralizaturik gelditzen da kontesto horretan.

guztietan berdintsu egiten eta argi nabari dena, Bizkai Gipuzkoetan behintzat, perifrasiaren aurrekaldeko geldiduna dela, frasea berboaz hasten ez baldin bada, markatzen duena, hain zuzen ere frasearen lehenengo lekua hartzea berezko baitu horretarako, geroago ikertuko dugunez, eta gainera zentzu inperatiboa dutenekin nahasten ez dela.

11. Azkenik liburu horretako hurrengo hau hartuko dugu gogoan: "Merece ser anotada otra irregularidad que se refiere únicamente a los sintagmas oracionales mixtos: consiste en que el vocablo subordinante *indeterminado* encabeza el sintagma, colocándose al final, en el lugar propio de dicho vocablo subordinante, el morfema *determinativo*; véase:

"a) *Verbo conjugado*.

"*Irreg.* —**Gizon** lanik egin nai eztaben-a.

"*Reg.* —Lanik egin nai eztaben **gizona**.

"b) *Verbo inconjugado*.

"*Irreg.* —**Gauza** paparrarian iminteko-bat.

"*Reg.* —Paparrarian iminteko **gauza-bat**.

"Esta composición irregular es empleada casi únicamente cuando entre el vocablo subordinante y la oración subordinada se interpone otro nombre adjetivo; así:

"aa)

"*Irreg.* —**Gizon**, *ustel*, lanik egin nai eztaben-a.

"*Reg.* —Lanik egin nai eztaben **gizon** *ustel*-a.

"bb)

"*Irreg.* —**Gauza**, *polit*, paparrarian iminteko **bat**.

"*Reg.* —Paparrarian iminteko **gauza** *polit* **bat**.

"El uso de las precedentes frases irregulares se justifica por lo siguiente: El nombre sustantivo *Gizon*, p. e., está determinado por dos adjetivos: el simple *ustel* y el sintagmático *lanik egin nai eztaben*. Los adjetivos simples, como se sabe, son *pospositivos* y los sintagmáticos se *anteponen* al vocablo subordinante. Pero si en la persona que habla predomina el deseo de manifestar la idea expresada por el adjetivo simple, concibe la frase tal como exige la sintaxis o régimen de éste, o sea: enuncia en primer lugar el sustantivo *gizon* para hacerle seguir el adjetivo simple *ustel*; y, como otro adjetivo secundario, sometido al régimen del principal, viene detrás de todo el

sintagmático *lanik egin nai eztaben*, que, en una construcción normal, ocuparía la presidencia de la frase" (9).

12. Ez da ikusten regularitateeza zertan datzan, *lanik egin nai eztaben* delakoa *eztau lanik egin nai* frasearen nominalizazioa izanik sintagma berrian hartzen duen sustantiboaren edo adjetiboaren balioa posizioaren arauerakoa baita. Posizio predikatiboan joan baledi ere ezin izan liteke adjetibo besterik: *gure artean bada gizon bat lanik egin nai eztabena*. Leizarraga-k posizio predikatiboan mugagabea erabiltzen du, nahiz pluralaren, nahiz singularraren atzean: *Iugebat cen hiri batetan laincoaren beldur etzenic, eta nehorçaz conturic eguiten etzuenic*, S. Lvc, XVIII, 2; *eta baciraden batzu denbora hartan berean hari contatzen ceraucatenic Galileanoéz...*, S. Lvc., XIII, 1.

13. Berdintsu gertatzen da posizio predikatiboan doan adjetiboa hitz bat bakarra denean. Esaterako, Arratian *mutikoa triste da(g)o* esaten den bitartean Bakion *mutikoa tristerik da(g)o* entzuten da, eta Baztanen *mutikoa triste da(g)o* alderdi batetik, eta bestetik, plurala denean, *mutikoak tristeak daude*. Gainerakoetan, ordea, pluralak ez du aldatzen posizio predikatiboan dagoen mugagabea: *mutikoak triste da(g)os* bata eta *mutikoak tristerik da(g)os* bestea. Beste exemplo bat: Ubidea: *nik etxie garbi(r)ik itxikotzet*. Zeanuri: *nik etzea garbi itxikot* edo *itxiko yoat*. Elgoibar: *nik etxia garbixa utzikot* edo *utziko juat* $-j = |x|$, *nik etxiak garbixak utziko jitzuat*. Hala ere Arratian *mutikoa bustirik etorri de* esaten da *bustite* < *bustita* baino gehiago —Ubiden *busti(r)ik bustite* baino gehiago—, azken forma, *-ta* lokarria posizio enklitikoan beti itsatsirik daramala —sistema berriago horren arauera *itsatsita*— geroago hedatu baita Bizkai Gipuzkoetan, posizio predikatiboan doana partizipioa edo partizipioaren balioko denean, edo, nahiago baldin bada, jatorriari begiraturik, latinezko ablatibo absolutoaren gisako. Ezaguna denez nominatiboaren funtzioan erabiltzen den *-(r)ik*, izen sintagma mugatzailerik gabekoetan itsasten den partitibozko

(9) *Op. cit.*, 150, 151 orr. Ezin utzi dezaket aipatu gabe Altube-k 99-garren orrialdetik aurrera dioena "Pronombres personales reproductivos" tituluaren azpian, zeren hor, jadanik 1900-garren urtean Leizarraga XVI-garren mendekoaren edizioa egin zenean Linschmann-ek H. Schuchardt-i azaldurikako teoria berdintsu agertzen baita, agian haiek esanikakoa ezagutzen zuelako.

markak ablatibo zaharrean du iturburua. Hala ere Ubiden *erropa bustijek or da(g)us -j = [dž]*-, edonon zabal dabilen erara esaten da, *busti* adjetibo bezala agertzen dela. Partizi-pioetan ere badira konkordantziadunak, ordea, *mutikoa etorria da* eta *mutikoak etorriak dira*, Zuberoa aldeko gramatiketan *etorririk dirá* ere agertzen dela.

14. Beraz, aurreragokoari jarraiturik, nominalizaturikako frasea adjetiboaren balioko, posizioaren arauera, izatea hizkuntzaren sistema barruan dago. Beste gauza bat da norma bezala gehiago edo gutxiago hedaturik agertzea. Edozein modutan ere autore zaharren testoetan oso erabilia izan da adjetibo huts bezala, hau da, predikatiboa ez dela. Ikus Leizarra, S. Ioan, III, 13: *cein baita guiçonaren Seme ceruän dena*. Ez dago dudarik literaturazko testo honi, aurrean genitibo edutezko bat duela eta gainera beste frase bati *cein baita* delakoaren bidez loturik dagoela, *ceruän dena* nominalizazioa adjetibo bezala erabiltzearen bidez astuntasun handia kentzen zaiola eta hori egiteko eskua beti utzi behar zaio artistari, haren hegoak alde zurretik moztu nahi ez baldin baditugu. Horra Mogelen *Peru Abarca*-n irakur daitezkeen beste exenplo bi: *bere videco jancija da chano gorri bat ta bere ganian chapel esquerga berroguei urte euquico ditubana*. *Eztabil zu leguez basatzaric basatza oñetaco meiacaz, ta bai zaldi, berac beste urte ditubanian*, 45 orr., 1881 urtekoa.

15. Kanta zahar arkaikoetan *ene andra Milia Lastur-co* eta horrelakoak maiz irakurtzen dira (10) eta egungo egunean *Kresen Martxondikoa* eta *Kresen Ubidekoa* —ene lengusina bi dira— eta antzekoak entzun daitezke, eta baita *amandre gurea*, *Luis gurea*, eta abar, aldatu den *Aita gurea* otoitza ahortzi gabe. Mendigatxa Bidankozekoaren kartetan bada pasarte bitxi bat Azkue-k ulertu ez zuena eta horrexegatik beragatik gaizki zuzendu zuena. Honela dio: *eta guero fan-cren veren vide zameinz* 'y luego se fueron por el camino suyo que llevaban' (11). Azkue-k honela argitara zuen: *eta gero fan-zren beren bide zameina*, gramatikalitaterik ez duen frase

(10) L. Michelena, *Textos arcádicos vascos*, Madrid 1964, 75 orr.

(11) A. Irigoyen, "Cartas de Mariano Mendigacha a D. Resurrección María de Azkue escritas en vascuence roncalés y en castellano", *Euskera*, II (1957), 170 orr., ipuin bat da.

bihurturik (12). *Zameinz* euskara batuaren norman *zeramate-
nez* formari dagokio, hau da, *eta gero joan ziren beren bide
zeramatenez*, beste era bitara ere ezar daitekeena: *eta gero
joan ziren zeramaten beren bidez* edo *eta gero joan ziren
berek zeramaten bidez*. Eta argi dago Mendigatxa herriko
seme arrunt bat besterik ez zela eta hala ikasi zuela tradizio-
tik zetorren iturri geroago etenean.

16. Mitxelena-k 1953-garren urtean Altuberen legeei erasoaldi bat eman zien Oihenarti buruz argitara zuen hitzaldian eta geroago Altube-k berak erantzun zion eta Villasante ere tartean sartu zen. "Labur esateko, zion, Altube jaunak finkatutako legeak, euskerak gorde bear lituzkeanak izango dira agian, baiña ez euskerak gorde edo gordetzen dituenak. Eztira, geienez ere, euskerarenak, zenbait dialekturenak bai-zik. Eta dialektu oietan ere zearo eta osoro betetzen eztirela esan bearrik ez." "Eta, axulartarrek beintzat geiago begira bear luketena, lege oiek eztira literatur-izkuntzarenak: erri-izkuntzarenak dira uts-utsik. Literatur-izkuntzan zein den itz eta orazioen lekua, banan-banako estatistikak bakarrik erakus lezake. Aldez aurretik esan genezake, ordea, beldurrik gabe, estatistika orrek agertuko lituzkean legeak eztirela Altube jaunarenak izango. Ez al digute erakutsi gauza bat dela erri-izkuntza eta bestea, oso bestea gero, kultur-izkuntza?" "Geiago ere esango nuke. Ur uts-utsak edateko balio eztuen bezala, ezta euskal-joskera uts-uts orrek ere gogoz irakurtzeko edo entzuteko. Nabarmenago oraindik: euskal-adimenarentzat ez ba'da ere —eta eztakit orrelako entelekiarik inon arki ote ditekean—, ots atsegiñagoa duela euskal-belarriarentzat Axular'en prosak Altube'k eredutzat autetsi dizkigun zenbait zatirenak baiño. Ezta dena irabazia izan, bear bada, azken urteotan. Nekearen nekez irabaziak galtzen utzi ditugu, batere kezkarik gabe" (13).

17. Mitxelenaren kritika hau, Altuberen legeen zehaztasunetan gehiegi sartzan ez dela, bereziki da Krutwig-en eraginez sortu zen literaturari buruzko mogimendu berriaren aurrean, Villasante bera ere bide horretan zehar murgildurikakoen artean nabarmenenetariko bezala agertzen zela, hark

(12) R. M. de Azkue, "Particularidades del dialecto roncalés", *Euskera*, XII (1931), 308 orr., *Arzatzak eta otsoa* titulua ematen dio ipuinari.

(13) Luis Mitxelena, "Arnaut Oihenart", *BRSVAP*, IX (1953), 460, 462 orr.

hartzen duen postura. Krutwig-en planteamenduek, dudarik gabe, etendura bat sortzen dute gerra aurreko joeren inguruan, eta funtsean, forman ez bada ere, Mitxelena, jadanik linguistika gaietan abiatua, hor lerrokatzen da. Altube bitartekoa da eta gero ikusiko dugunez mogimendu berritik hurbilen eta iturburuan agertzen den garai zaharreko gizona. Ez da harritzekoa, hura izan baitzen purismoaren kontra, gerra hasi baino lehen zegoen giro hertsia hartan, saiatu zena, edonorentzat ezaguna denez. Sintasi kontuan jendearen aurrean puristago agertzea konpensaziozko zerbait zen dudarik gabe.

18. Berriz biztu zen, nik neuk eraginik, *Euskera* aldizkaria 1956-garren urtean eta han argitara zen Altuberen erantzuna eta Villasanteren lana (14). Altubek erauntsiari eusten dio eta berak nagusien bezala emanikako hiru sintasi lege dakartza gogora. Erantzunean 1946-garren urtean Baionako "Congreso de Estudios Vascos" delakoan "La Unificación del Euskera Literario" tituluaren azpian eginikako hitzaldi baten zatia ematen du (15). Altuberen azken garaiko pentsamendua ezagutzeko axolazkoa denez gero hona aldatzen dugu:

"Otro morfema de utilidad indiscutible, es el prefijo verbal **bait-** afortunadamente empleado en gran parte de Guipúzcoa, aunque en la parte que va hacia Goierri es sustituido en general por el prefijo (sic) **-ta**; así mientras hacia Beterri se dice:

"Goazen etxera, euria **baita** (o **bai-da**)" hacia Goierri se dice:

"Goazen etxera, euria **da-ta**."

"Basta leer los textos de los escritores continentales para apreciar la soltura, la gracia y la expresión que da a la frase euskérica el uso corriente del tal sufijo **bait**: por lo cual sería recomendable su generalización en el euskalki común.

"Hay otra razón que encarece la utilidad del uso del prefijo cuestionado. Veámosla.

(14) S. Altube "(Sobre sintaxis vasca) Literatur-euskera", *Euskera* I (1956), 9-13 orr., L. Villasante, "Comunicación del P. Villasante sobre la réplica del Sr. Altube al Sr. Michelena acerca de sintaxis vasca", *Euskera* I (1956), 14-18 orr.

(15) *Eusko-Jakintza* III (1949), 181-204 orr, ikus 191, 192, 193 orr.

“Hace ya una cuarentena de años, un culto escritor guipuzcoano, el sacerdote señor Orkaiztegi, se ensañó contra el giro erdérico que desde entonces se llama el “zeiñismo”, giro del que se había hecho un empleo abusivo, especialmente en cierto catecismo de la Doctrina Cristiana, escrito en un guipuzcoano estrafalario. Así, por ejemplo, en el pasaje del Credo que decía: “Jesukristo gure jauna, *zeiña* konsebitu zan Espiritu Santuaren graziaz eta birtutez”.

“Pero en la reprobación de tal *zeiñismo* hemos ido demasiado lejos muchos *euskalzales* peninsulares (sin exceptuar al que escribe estas líneas).

“La construcción gramatical a la que se le aplicó despectivamente el nombre de “zeiñismo” consiste en emplear los inquisitivos como *Zein, Zer, Nor, Noiz, Nun* no propiamente en su verdadera función indagatoria o interrogativa, sino en la llamada por algunos lingüistas “anafórica”, vale decir como pronombres o adverbios relativos, que caracterizan en las lenguas que nos rodean casi todas las oraciones subordinadas construidas con verbo conjugado; así en ejemplos como:

“Sea *cual* fuere”. “El día en *que* te vi”. “La persona a *quien* hablé”. “La casa *donde* nació”, etc.

“Ordinariamente esta clase de dicciones, sobre todo las relativamente breves, pueden y deben construirse en euskera, como se sabe sin recurrir a tales interrogativos anafóricos; así el euskaldun traduce, más o menos perfectamente, las precedentes frases castellanas, en la siguiente forma:

“Dana dala” o “Dana dalakoa”.

“Ikusi zindudan eguna”.

“Itz egin nion gizona”.

“Jaio zan etxea”.

“Pero hay frases complejas en las que la construcción popular (y esto ocurre más o menos en todos los idiomas) no llega a satisfacer las condiciones de claridad necesarias.

“Axular por ejemplo, que hace un empleo abusivo (hay que reconocerlo) de los pronombres y adverbios anafóricos, se sirve de ellos también en casos suficientemente justificados

por el deseo de procurar una clara expresión de sus ideas; así en la siguiente frase:

“Munduko gauza guztiak, kondentzen dute alferra; *zeren* hartzaz bertze guziek empletzen **baitute** bere denbora, *zertako* egiñak **baitira** hartan” (*). “Todas las cosas del mundo condenan al vago. Porque todas menos él emplean su tiempo en aquello *para lo cual fueron hechas*”.

“Para muchos euskaldunes quizá resultaría más clara la segunda frase de ese texto de Axular, invirtiendo así algunos de sus términos:

...“*zeren* hartzaz bertze guztiek, *zertako* eginak **baitira** ta hartan empletzen **baitute** bere denbora”.

“Podría sustituirse también la flexión verbal **baitira** por *dira-n* sin perjuicio (al parecer) para nadie y aumentando, en cambio, la comprensibilidad de la frase para los oídos bizkainos y gran parte de los gipuzkoanos, así: “*Zeren* hartzaz bertze guztiek, *zertako* egiñak *dira-n*, eta hartan empletzen **baitute** bere denbora”.

“Está a la vista que el pueblo no acude en sus conversaciones a construcciones tan complicadas: él expresa las ideas de este género dislocándolas y desdoblándolas en forma de poder manifestarlas en dos o tres frases más cortas.

“El Príncipe Luis Luciano Bonaparte había escrito sobre esta cuestión, que los pronombres relativos “eran desconocidos en el vasco primitivo”. A esto contestó J. Vinson como sigue:

“Ese caso no es especial del euskera: ¿es que el indoeuropeo prototipo, l'*Indogermanische Ursprache*, tenía pronombres relativos? El empleo de esos pronombres supone una sintaxis ya complicada, una cultura moral relativamente superior, una educación en alguna suerte literaria, lo que no es ciertamente el caso de los pueblos primitivos” (**).

“Análogamente se expresan los lingüistas más modernos, tales como Vendryes y Darmesteter. Este último escribe:

* *Guero* (Bordelen, M. DC XLIII) p. 34.

** *Revue de Linguistique*, Tome IX, p. 217.

“La sintaxis de la lengua escrita es la parte del lenguaje que sufre lo más fácilmente la marca del escritor, pero lo más frecuentemente la sintaxis de la lengua hablada y familiar ignora esas sabias combinaciones” (***)

“Los euskaldunes *continentales* acuden en sus escritos con bastante frecuencia al uso de los interrogativos anafóricos. El “Guero” de Axular, sobre todo, está desde arriba hasta abajo plagado de ellos; allí hay una cantera inmensa de especímenes de frases así compuestas; convendría examinarlas para entresacar los modelos que, por ofrecer medios de expresión ventajosos, merecen ser imitados.”

19. Villasante-ren lana, *Euskera* aldizkariaren ale berean ondorik argitaratua, bitarteko egitera dator. Altube-k *Erderismos* delakoan finkaturikako legeak hark gorde egin behar direla esan bazuen ere Euskaltzaindiaren sarrera hitzaldian, Mitxelenaren kritikak zirkin eragin ziola aitortzen du eta harrezkero bere baitan eta baita besteren bidez ere ohar-turik, ez lukeela horretan lehengoa hain bermu sostengatuko.

“Alguna temporada que he estado tomando la lección de Catecismo a los niños de nuestro barrio de Aránzazu, dio Villasante-k, me ha parecido observar que esta construcción impecablemente ortodoxa según los cánones del Sr. Altube, se les hace difícil de tragar. Eso de tener que aprender respuestas un tanto largas en las que la atención tiene que estar como suspensa y sin descanso hasta el fin, en que viene la principal, era algo con lo que siempre tropezaban los pequeños.

“Además, aún en el lenguaje hablado suele el pueblo apartarse con bastante frecuencia de estas reglas, y creo que hay razones prácticas de comodidad, etc., que explican este hecho. Una vez que a uno de estos niños de Catecismo le mandé narrar la parábola del hijo pródigo recuerdo que empezó de la siguiente manera:

“*Gizon batek eukan bi seme.*”

“(Eso, después que a mí me la habían oído contar al modo consabido:

“*Gizon batek bi seme zeuzkan.*)

*** *Cours de Grammaire de la langue Française*, I partie, p. 39 (Paris, 1891).

“El hecho puede tener su explicación psicológica; echando primero el verbo, el narrador hace una pausa y tiene tiempo para pensar lo que tiene que decir a continuación. Ya razones de este orden o parecido hay mil, que aún en el lenguaje hablado nos hacen apartarnos de las reglas de una sintaxis ideal.

“Amak esan du kalera joateko, eta an au ta ori ta bestea egiteko...”

“Si trasposiciones semejantes son corrientes en el habla oral (porque son indudablemente más claras), con mayor razón se han de poder hacer en el escrito.

“A un Padre predicador de la Orden tengo oído que en Navarra existen pueblos absolutamente euskaldunes que en su habla no guardan muchas de las mencionadas reglas de Erderismos. Y recuerdo en concreto el precioso libro del P. Iraizoz, compuesto en vascuence navarro, *Yesukristo gure Yaunaren bizia* (Pamplona, 1934), en el que nunca o casi nunca se guarda aquella regla del “*gaixotu egin da aita*”; ello es sin duda debido a que el vascuence oral que el autor toma por norma, desconoce tal regla” (16).

20. Villasante-ren hitzok ikuspegi berri bat ekarri zuten, badela estilo narraziozko bat argi uzten baitu. Gainera, narraziozko estilo, herri ipuinetan hain ugari agertzen den horretan, ez du hiztunak bakarrik erraztasunaren bidetik jotzen, horrela gerokoa pentsatzeko astia duela, berak dioenez, entzulearen gogoia ere adi gelditzen da gero datorrenari begira, bereziki haurra baldin bada.

Ikus dezagun hurrengo testoa, Juan Manuel Etxebarria eta Ander Manterola-k 1976-77-garren urteetako lanaldian Basilio Etxebarria hirurogei tñ hamazortzi urteko artzainaganik Zeanurin bildua: “Supileor dao Itxinean. Atxulaurgo bentanati(k) sartute eskoatara. Andi(k) aurrera dao Askorrigan.

(16) *Op. cit.*, 16, 17 orr. Nafarroan *egin* delakoa Bizkai Gipuzkoetan bezala ez dutela erabiltzen argi ikusi ahal izan nuen bertsolarien txapelketetan han zehar ibili nintzen garaiean. Hain zuzen ere Bautista Madariaga Arantzako bertsolariari horrezaz galde egin nion eta erantzunetarik ondo ohartu nintzen kontesto eta zentzu horretan ez dutela ezertarako erabiltzen. Ifarraldeko autoreetan ere zail da halakorik aurkitzea.

Axe be leku polite! Askorriganetik agiri de Orosko, barranka gustie da Orduñe alderdie..." (17).

Edozein modutan ere orduan izan ziren eztabaidok euskal literaturaren bide zabalagotikako loraldi berriaren atarian daude.

21. Bide beretsutik dabil Aita Justo Mari Mokoroa ere 1966-garreneko agorraren 8-an Iñaki Eizmendi, Basarri-ri egin zion karta batean. Hain zuzen ere azken honek hitzen ordenuagatik kritika gogorra egin zion Beobide-ren liburu berrargitaratu bati, honela (18):

"Oso egun gutxi dirala, A. Krispin Beobide prantziskotarrak idatzitako liburu bat irakurtzeari ekin nion. "Asisko Loria" da liburuaren izenburua. Aurre-itzak A. Villasante Euskaltzaingo akademiko jakintsuak idatzi ditu. A. Villasantek berebiziko txaloak jotzen dizkio; oso goitara jasotzen du. Orduko erri-euskeraren ispillu jatorra utzi digula esaten digu. Tamalez, irakurri ditudan orri bakarretan, ez tet ikusten iñongo ispillu jatorrik. A. Beobideren zati bat: "Biurtu zion aurra iñudiari, esanaz: aur au izango da santu aundi bat; guarda biar dezu beraz arrixku guzietatik arreta bizi batekin". Zati au, erderarekin kutsutu gabeko euskaldun oso batek era ontan esango luke: "Au esanaz biurtu zion aurra iñudiari: Aur au santu aundi bat izango da; arreta berezi batekin guarda bear dezu arrixku guzietatik". Era ontan idatzia egon balitz esango genuke... orduko erri-euskera egoki ta aberatsa zala. Beste zati batean au dio A. Beobidek: "Aitaren naiari txit ondo semeak erantzun zion". Nere aita ta aitona zanak era ontan esango zuten: "Aitaren naiari txit ondo erantzun zion semeak". Orrialde gutxi ditut oraindik irakurriak. Beldur naiz ordea gerora ere olako utsegiteak erruz ez ote diran izango. Joskera baldarrez liburu egokirik egin ote diteke?"

22. Mokoroa-k eginikako karta luzetik zati hau aldatzen dugu:

(17) Ikus "Gorbeia inguruko ipuñak eta esaundak", *Etniker*, 3. zenbakia, iraila 1978, Bizkaiko Etniker taldea, Instituto Labayru ikastegia, Bilbao, 113 orr.

(18) *La Voz de España* egunkaria, "Mi atalaya montañera", 1966-VIII-7.

“Baña esaiguzu, arren Basarri! Itzak itzakin lotzearen legeak nungo gramatikan dauden osorik eta *diran bezela* erakutsiak. *Diran-diran bezela erakutsiak!*

“Bá dakizu noski’ Altube-k eta, oso tajuz artu zizkatela bere itxura batzuk euskerari, eta jatortzat dauzkala edozeñek’ aek azaldutako legeak... ¿Ez al da ordea *beste legerik?* ¿Lege estu orietan sartu bear al da *euskeraren joan-etorri guzia?* ¿Ez al du gure izkuntzak nun-ibillirik, muga orietatik landara?... Ni nerez’ baietzean nago... Bá dala beste legerik ere. Nik esango nuke’ berezko “iraña” gal-azten diola askotan itzaren iturriari, dalako gramatika estuegi orrek; eta ibilpidea lotzen edo trabatzen izlari naiz idazle *nor-danari...* *Izan bear dula beraz euskaldunarentzat’ ainbeste estuasun eta kezka-gabe ibiltzen utziko dion igespideren bat bederen!...*

“¿Ez dute bada or batzuk eta besteak esaten, gizonen arteko izkuntza guziak, —iñun diran korapilloz, arantzez, eta sorginkeriz josiak egonakatik-ere— *Logika*-tik sortuak dirala berez, eta *Logika*-ren erraño bizi?... *Logika* utsa aitatzea gutxitxo baderitzazu’ emaiouzu lagun *Estetika*’ eta egiña dago. Ots bada: ¿zenbat *arpegi* ikusten dizka *gauza bakoitzari* *Logika*-k? —*Ditun ainbat*, ezta? —Zenbat beraz? Atera kontua zerorrek, nik eztakit-eta, al badezu... Ederki esana. Zenbat *alderdi* ta saieskera... zenbat *saiets-bide* artu dezaiozke beraz izkuntza baten jabe danak bere “gauza”-ri, begika ta segika? —Bere izkuntza orren *Estetikak* norañoko eskua artzen uzten dion... esan bearko! —Orra bada! Ori da arrazoia!

“Izan bear du beraz igespide ori Euskaldunak... Bá al du ordea?... Baita-ere!... Buruan darabildan guzia esateko astirik-gabe ari naiz; baña itz gutxiz naikoa izango dula uste det’ zu bezelako aditzalle onak:

“¿Zure ta nere adiñeko euskaldunik bá ote da, suondoan onako onen antzera ipui zarren bat kontatzen aditu eztunik?... “*Beñ bizi omen ziran’ aita ta ama’ ta Katalin da Benardo... eta biak juten omen ziran’ eskolara... eta egun batean amak esan omen zioten’... eta Katalinek ikusi omen zituen pertzean’ Beñardoren atzaparrak gal-gal gal-gal irakitzen zeoztela...* etc.” Zuk eta nik, eta beste edozeñek’ irakurri ditzake olakoxe ipuiak, erri-erriari jalki zaizkan bezelaxe jasorik’ edozein folk-lore liburutan. Egingo nuke’ eundaka

urtetan orrelaxe esan izan dirala ipui oiek gure sukaldeetan. Zuk ez? Gure basarrietako laratzak izketan baleki!...

“Joxeri esaiozu’ etortzeko!... Aitari galde-iozu’ ea noiz etorriko dan...” “Sartu zan tximistaka,... jo zun ostikoz mandioako atea, artu zitun sega-gotoak,... eta izkutatu zan laio-tzean barrena...” Oen antzeko esaerak’ zuk eta nik eta beste edozeñek’ belarri-belarritan daramazkigu... ez beti euskalgaitoen aotik entzunak. ¿Erderak euskerari erantsiak? Orixe bai ez nukela esaten asmatuko!... Antziña-antziñako izkeramodua dala bai, iñundik-ere! Gogoan izango dezun *Milia Lasturr-en* kanta... ez atzo goizekoa bera! *“Arren, ene andra Milia Lasturko... mandatariak egin deust gaxtoto: zerurean jausi da abea, jo dau Lastur-ko torre gorea... Eroan ditu ango jauna eta andrea,* etc. Andik beraxeago: Mondragoeri **artu deusat gorroto, giputz andraok artu ditu gaxtoto, Iturrioz-kalean andra Maria Baldako,** etc.

“Esan-postura guzi oetan’ bá dirudi’ bere buruari naiz entzuleen azpitikako galde txikiak egiñaziz ari dala itzegillea: “Beñ bizi omen ziran’... (Nortzu?)” —“Biak juten omen ziran’... (Nora?)” —“Joxeri esaiozu’... (Zer?). Eta abar eta abar... Nik ala esango nuke.

“Zuk orain zere artean egingo dezuna —eta ni-ere ortantxe nago—: Itzai indar emateko moduak? esaeraren doñuak’ azentuak’ asko esan nai dula... alegia. —Orratx! Orixe ta bera! Irakurleari’ euskal-irakurleari’ lagundu egin bear litzaiokela nolabait’ itzak olako ta alako tokitan ze doñu bear duten eta ura eman-azten. Altube zanak-ere alako zerbait aurreratu zigun aspaldi, iñor askok aintzakotzat artu ezipadio-ere oraindañokoan.

*“Beobide-ren liburuaz’ ezer gutxi gañeratu bearko dizut, beñ onezkero. ¿Ez al zaizu iruditzen, guziz bestelako itxura emango ziokeela praile bedeinkatu ark *Asis-ko Loriari,* ipui zarren gisako gertaerak ez baño bere buruan ernetako gogamenak artu balitu idaz-gai? Irakur zazu “Amabigarren burua”-ren azken-atala: “Egiten dio Santuak agur Españari”. (Edizio zarretik ari naiz; eztakit *Auspoa*-renak zeñ orritan dakarren). ¿Ez al diozu beste tankera bat artzen jardun orri?*

“*Asisko Loria*’ Frantziskotarren elizetan pulpitutik irakurtzeko egiña izango zala uste det: garai artan eta andik askoz geroagoan-ere Irugarren Ordenak indar aundia zun Tolosa batean. *Entzuteko bezela idatzia beraz. (Galdera txiki-ka ari zanari erantzunez bezela, esan nai det)*. Orra, gaur dan egunean ondo gogoan artu bear litzaken gauza, liturgiako irakurketak jendea gogaitu ez lezan; euskaldun belarriarentzat *zeñen joan-etorri aundiko arazoa dan’ itzak aurreraxeago ala atzeraxeago jartzea: itzak elkarrekin ondo lotzeak zenbat esan nai dun gure jendearentzat.*”

23. Ez da alferrikakoa izango hemen aipatzea 1967-garren urteko *Jaunaren Deia*-n agertu ziren hiru lan. Tituluek berek ederki azaltzen dute gaia: Lekuona’tar Manuel’ek eta Mokoroa’tar J. M.’k, “Au da nere gorputza” ala “au nere gorputza da?”, Akesolo’tar Lino’k, “Sagarako itzak gure idazleetan” (“Au da nere gorputza” diotenak. “Au, nere gorputza da” diotenak. Bitara diotenak), (1967), 139-154 orr. Lekuona *auxe da Nere Gorputza* delakoaren alde ateratzen da, Mokoroa-k bietara ondo dagoela dio. Aita Lino-k autoreen testoak ematen ditu, batera edo bestera edo bietara diotene-nak.

24. Rudolf P. G. de Rijk-ek “Is Basque an S.O.V. language?” artikulua argitara zuen 1969-garrenean, *FLV*, I (1969), 319-351 orr., eta euskaraz nagusi den eskema, baina ez bakar, *SOV* dela adierazten du, enfasiar indartzen den fokoaren kontua ere gogoan harturik, gramatika sortzailearen arauera.

25. Latinez ere baziren arrazoi estilistikoengatik posizioaren aldatzeak fraseko elementu bati indar berezia eman ahal izateko. Horrela, adjetiboaren leku normala, euskaraz bezala, sustantiboaren atzean joatea bazen ere inbersioa egirik enfasi berezi bat hartzen zuen: *bellum ciuile* > *ciuile belum*. Honek gaztelanian badu bere ordaina, epiteto izena hartzen duela, batzuetan zentzuz ere aldaera txiki bat sortu zaiola. Alderdi batetik: *es un hombre bueno*, eta bestetik *es un buen hombre*. Jakina, euskaraz adjetiboa bere posizio normaletik ezin aldatuzkoa da eta lizentzia poetiko bezala ere, egun-go bertsolarien artean bederen, aldaketa ontzat ez hartzekoa, posizio predikatiboan ez baldin bada. Genitiboarekin ere berdintsu gertatzen zen latinez: *domus patris* > *patris domus*.

Disjuntzioa ere bazen latinez: *magnam belli gloriam*, eta baita translazioa ere, eta abar. Hain zuzen ere ordenu normala apurtzeak berak ematen zion indar berezia.

26. Behin Euskaltzaindiak 1972-garreneko urriaren 27-an Donostiako Diputazioan izan zuen batzarrean Aita Villasante-k eskaturik hitzaldi bat egin nuen eta bide honetarik abiatzen nintzela hurrengo hau azaldu nuen, jadanik Deustuko ene ikasleei azaldu izan niena:

Gizona ona da frasea gogoan hartzen baldin badugu, eta frase hori berori izan zen exenplotzat ipini nuena, ordenu normal batean egina dagoela eta ez diola inongo galderi erantzuten, aski dela beste norbaiti zerbait adierazi nahi izatea inolako enfasi gabe horrela esateko. Ordenu hori apurtzen baldin bada, ordea, hartzen duela balio enfatikoa. Esaterako, norbaitek *ona gizona da* esaten baldin badu, sujetoa predikatu nominalaren lekuan kokaturik, *gizona* hitza oso markatua gertatzen dela eta *gizona* dela ona dena eta ez elkar hizketan ari direnak edo hitz egiten duenak eta entzuten duenak edo dutenek gogoan duten beste inor, emakumea esate baterako, hori baldin bada gogoan dutena.

Gizona da ona ere zentzu berdintsukoa dela, frasearen lehenengo lekua hartzen duena, berboa ondorik doala eta gainerako elementu guztiak geroago, markaturik gelditzen baita. Narraziozko kontesto batean, ordea, gorago ikusi den bezala, marka hori neutralizaturik geldituko litzateke eta berboaren ondoan geldiune bat eginik eta dagokion azentua emanik beste zentzu batez markatua izango genduke, narraziozko estilo bereziz, hain zuzen ere.

Predikatu nominala markatu nahi baldin bada aski dela, nion, frasearen lehenengo lekuan berboaren aurretik ematea, sujetoa atzera iragaiten dela: *ona da gizona*. Lehenengo lekuan ez balego, geldiune bat egin beharko litzateke haren aurretik, dagokion azentua emanik, lehenengoan balego bezala indar izan dezan.

Jakina, baietza markatu nahi baldin balitz *bada ona gizona* esan beharko litzatekeela, berboari lehenengo lekua emanik, eta lehenengo lekuan jarriko ez bagendu eta gainera predikatu nominalaren ondorik, geldiune eta azentu bereziaz markatzen dela, kondiziozko *ba-* berrekailuarekin nahasi

nahi ez baldin bada. Hala ere, lehenengo lekuan ez joanik, baina bai predikatu nominalaren aurretik, hau da, inbertsioa eginik, berboa ezezkoa denean bezala, normalki baiezkotasunez markaturik agertzeko joera duela, eta kontesto horretan azentuaz kondiziozkotasuna agertu nahi balitz ere zail gertatzen dela agertzea, kondiziozko *ba-* berrekailuak ez baitu inbersiorik eskatzen. Halako problemarik ez da sortzen, ordea, berboa perifrasi baten bidez azaltzen denean, baiezkorako ez baitu normalki *ba-* berrekailurik hartzen, batek *ez da etorri* esanik, beste batek aurrekoaren atrazioz *bada etorri* erantzuten ez baldin badio, *bai, etorri da* erantzun beharrean. Goragokoan, jakina, *bai, gizona ona da*, edo *bai, ona da gizona* ere esan daitezke.

Beraz, adjetiboa posizio predikatiboan normalki, inolako enfasirik hartzen ez duela, dagokion izen sintagmaren atzean doa, edo, beste elementu bat bitartean agertzen baldin bada, atzerago: *Maritxu nora zoaz eder galantori* kanta ezaguneko zatia ederto dator hemen. *Eder galanta Maritxu!* markatua litzateke, ordea, *ederra eguna!* esaten dugunean bezalaxe.

Berdintsu gertatzen da bestelako egituretan ere, hala nola, *mutikoa gizon egin da* edo iragankorra izanik *mutikoak sagarrak jan ditu*. Eta predikatiboa dutela *hiru baserritar artzain joan dira Ameriketara* edo *amak seme bi artzain bidali ditu Ameriketara*, lehenengo frasea iragangaitz dela eta bigarrena iragankor.

Funtsean hori esan nuen han eta gogoan dut beste batzuen artean han zirela Haritschelhar, Villasante, Lafitte, Kintana, Aita Altuna eta orain gure artean ez den Aita Angel Goenaga ere. Azkenengo biak ez ziren konforme agertu, bereziki Goenaga. Izan ere Aita Altuna-ren metodoan, *Euskera ire laguna* alegia, geroago *Euskara hire laguna* izango zena, kasu guztietan egiten ziren galdeak, baita ene ustez markatuak ez zirenetan ere, eta ene belarrietarako ez zetozen ondo.

27. Mitxelena-k, 1978-garren azkenbururaino salgai izan ez genduen *Fonética Histórica Vasca* delakoaren bigarren argitaraldian, gorago ikusi ditugunen azentua estudiatzen du Errenteriako hizkeraren arauera (19).

(19) San Sebastián 1977, 581, 582 orr.

28. Geroago Aita Altuna-k bere tesia argitara du eta bertan hurrengo hau irakur dezakegu: "El género mismo narrativo, constituido por las acciones o, como se dice, por las funciones, implica que en él el actuar se erige en elemento inquirido. Y el nivel del **hacer** o **actuar** se expresa gramaticalmente por lo común con los verbos. Esta concepción resulta, por lo que al vasco se refiere, cuando menos sospechosa, toda vez que, de ser el verbo *simpliciter* el elemento inquirido, debería éste ir reforzado, como en la frase 5. de las arriba mencionadas (*nik bart etxean legatza jan egin nuen* (← ¿qué hiciste con ella?), por **egin**: "...**jan egin nuen**" ("La comí", que en vasco reviste la forma "**comer** es lo que hice", en oposición a cualquier otro destino en que pudiera acabar la merluza: "La eché a la basura", "se la dí a un amigo", etc.). Este **egin** nunca refuerza al verbo en tal lenguaje narrativo-descriptivo. La razón pudiera ser ésta: en la exposición-narración de unos hechos objetivos no es pertinente destacar que tal acción concreta es realizada **en oposición** a cualquier otra que hubiera podido realizarse. Ni cabe razonablemente esperar del oyente —aun supuesta su presencia y siendo él el destinatario de la narración, aún con formas alocutivas respetuosas— una instancia poniendo en duda la verdad de las funciones que se narran" (20).

29. Horren ondorik Mitxelena-k Euskaltzaindian irakurririkako eta gero *Euskera* aldizkarian argitara emanikako lan batean, oraino Aita Altuna-ren tesia argitara gabe zegoe-la, baina beretzat ezaguna zela, hurrengo hau dio: "Gure euskalkietan, mendebal aldekoetan, ez da, zerbaiten berri ematen ari garenean, *egin*-ik erabiltzen: *etorri egin da* eta horren antzekorik, alegia. Hori erantzunari dagokio, galdegaia aditza bera denean. Dakidanez, Altunak ikusi du hau lehenbizi" (21).

30. Jose Migel Barandiaran-ek agerturikako testoe-k, ordea, ez digute hori ontzat hartzera uzten. Esaterako, Atauen bildurikako *Jentillbátza* ipuinean, eta Barandiaran fidagarria bada ere bildu izan dituen gaietan, kontuan izan behar

(20) Francisco María Altuna Bengoechea, *Versificación de Dechepare. Métrica y pronunciación*, Bilbao 1979, 31, 32 orr.

(21) Luis Mitxelena, "Euskal hizkera eta euskal neurkera", *Euskera*, XXII (1977), 731 orr.

dugu, gainera, kasu honi buruz, bera ataundarra dela jaiotzez eta orain bizitzez ere bai, halako testoa dator: *Beñ Agerreko nausie gaizkittu eiñ ementzan, da Elizakók eittea ementzijôn.* Eta Kortezubin bildurikako batean: *Garaiko andra orrek, orraziek artu da etzera eruan eiñ zituen* (22). Begien histakoa da narraziozko izanarren *gaizkittu eiñ ementzan eta eruan eiñ zituen* agertzen direla.

Etxepare-ren testuetan halakorik ezin irakurri izatea zeharo normala iruditzen zait, ordea, gorago Nafarroarako

(22) *Obras completas*, II, Bilbao 1973, 24 orr.

La gentil de Boluna

“Munduan asko lez, arto kokkofez” (1).

Garaiko (2) andra bat Goikolako (3) efotatik etzera doiela, Boluna (4) ondoko kurtzeruen enbra bat uliek ofaztuten topau eban. A ikusi ebanien, itxi beren ofazijek, da iez eiñ eban. Garaiko andra ofek, ofaziek artu da etzera eruan eiñ zituen. Ufengo gabien etofi eijakon ofazien bille etzera uliek ofazten egon zana, da esan eutzen emoteko, bestela bengantzie eingo eutzela. Gero emon eutzon, da jentille juen zan kobara.

“Ori alan bada sartu deittella kalabazan, da urten deittela Bitorijako plazan”

(5).

(Contado en 1919 por D. Tomás de Kobeaga, de Kortezubi.)

JENTILBATZA (6)

Lênao Jentillbâtzan jentillek bizi izete ementzien. Askotan gaez Agefea (7) jetxi oi ementzien t'an jokûn aitze ementzien eusentiñ ollârak kukufuku jo artên.

Beñ Agefeko nausie gaizkittu eiñ ementzan, da Elizakók eittea ementzijôn. Au jentillek jakintzoenên, kristauek ez izen âtio, ufezko sobrekamea Agefea jetxi ementzoên, da bearekiñ gaixôn oia, Elizakók jûteako, jantzi ementzoên.

Agefêkók jentillen sobrekamên gure izen nunbaitt ê, ta ala iltzez oiâri josi ementzioên, da baitta geroxâgôn ollâfâri kukufuku joâziñ ê. Jentillek ollârkantue aittu zoenên, eldu ên sobrekamêri ta berealdiko erûn abittu ementzien; baño sobrekamapuskât oiân ertzâri jositta bertan geatu emen zitzaieñ. Urdûn jentillek deada eiñ ementzoên Agefe Agefe zan bittârtên etzala etxe artan erik eo makik paltako. T'afezkeo erie eo makie beti ize emen da Agefen.

(Ataun)

Los que refieren la precedente leyenda saben que no es verdad el hecho que se consigna en la última frase; sin embargo, nunca dejan de hacerlo constar.

(1) Fórmula con que se empiezan los cuentos y leyendas.

(2) *Garai* = caserío de Gabika.

(3) Molino de Nabarniz.

(4) Cueva y sima de Gabika.

(5) Fórmula con que se acaban los cuentos y leyendas.

(6) Peña de Ataun en cuyo pico existen una cueva y las ruinas de un castillo medioeval.

(7) Caserío de Ataun, cerca de *Jentillbâtza*.

eta Ifarralderako ikusi ahal izan dugunez. Eta alderdi horietako testo bakanen batean ager baledi ere behar bada ez luke zentzuaren aldetik ikuspegi berbera izango.

31. Gertatzen dena da galderik ez dagoela galde egiten denean baino eta *etorri egin da* perifrasiak ez diola nahi ta nahi ez galde bati erantzun behar. Beste modu batera esanik *etorri egin da* delakoa *etorri da* formaren aldaera estilistikoa besterik ez dela eta balio enfatiko hartzen duela. Ez du hemen oposizio markaturik adierazten —Altube-k halakoak *opositivos* deitzen ditu eta bere terminologiaren arauera haiek *inquiridos* edo *ininquiridos* izan daitezke (23)—, *ona gizona da* diogunean bezala, azkenengo honek sujetoa predikatu nominalaren lekuan kokatze hutsaren bidez lortzen duela zentzu markatu hori, sujetoaren lekuan adjetiboa baitu, predikatu nominal besterik ezin izan daitekeena. Gertatu ere inolako ilungunerik gabe gertatzen da elementuen inbersioa.

Altuberaren arauera ezezko fraseetan ezetza bera da normalki markatzen dena. Hala ere Arratian *asko da ba agertu ez (eg)itea!* eta horrelakoak, *egin* eta guzti, erabiltzen dira, baita miragarritzko balio enfatiko gabe ere, eta ez diote ezeri erantzuten: *yan ez (eg)itea esta ona*.

Halakoak jadanik Betolaça XVI-garren mendeko Dokto-rearen dotrinan aurki ditzakegu: *Bigarrena juramenturic equin ez eytea necessidade бага... Bostgarrena iñor hil ez eytea... Seygarrena luxuriazco peccatuetan jausi ez eytea*, eta abar (24).

Eragin erabiliz gero, *egin* partizipioaren faktitiboa alegia, *hil eragin* eta halakoak ditugu, sustantibo berbala *hil eragitea* eta ezezko forman *hil ez eragitea*.

32. *Egin* delakoa kontesto horretan erabiltzearen iturburuari eta hedadudari gagozkiola ez dugu ahortzi behar, beste alderdi batetik, mendebal aldeko hizkerak direla, hain zuzen ere, laguntzaile bezala garatu dutenak, *-eza* Euskal Herri osoan zabaldurik zegoenaren lekuan. Ikus Bizkairako *RS*, n.º 513: *Eznea guria ta odola errorean atera neban ta ezer yrabaci ez neçan ta ene beychua galneçan* 'leche, mante-

(23) *Erderismos*, op. cit., 36-42 orr.

(24) Luis Michelena, "La Doctrina Cristiana de Betolaza", *BRSVAP*, XI (1955), 96 orr.

ca y sangre saque de la teta y nada no gane y perdi mi vaquilla', n.º 167: *Erioac ereçan Butroeco alabea Plencian* 'el tartago mato a la hija de Butron en Plencia', *ereçan* < **era* + *eçan* < **ero* + *eçan*, baina hala ere, n.º 319: *Iaraunsi edo yrabaci eguia* 'heredolo o ganolo', n.º 555 (TAV, 175 orr.): *Gastelauna neguia senar, oñean arr ta beguian negar*, n.º 75: *Oparinac nenguian bearguin ta alperqueric auzquin* 'la necesidad me hizo obrero y la vagamundez pleytista', *azkenengo biotan neguia eta nenguian sintetikotzat har daitezkeela*, n.º 535: *Oçac yl eguia Mayaça ta ni asenenza* 'el frio matole al Mayo y me harto a mi', egungo eguneko Lekeitioko hizkerara honela itzul daitekeena, 'otzak ill eban maiatza ta ni ase eiñ nendun', bigarren perifrasiak *eiñ* duela erdian eta lehenengoak ez, eta errefau zaharrean agertzen diren berboaren aldetikako matizazioak zeharo gorderik, Oihenarten errefau berean ez bezala, n.º 253. Gauza agiria da Bizkaiko hizkeretan, eta neurri batean Gipuzkoakoetan ere bai, *-eza* sustraidunak zeharo desagertu direla eta ordeztu *egin* delakoaren flesioak nagusitu direla laguntzaile funtzioan, jadanik modu indikatiboan erabiltzen ez badira ere, gainerako hizkeretan *-eza* berboaren flesioekin gertatzen den bezala bezalaxe.

33. Gramatika sortzailean ere ez da galdegaia delakoa oinarritzat harturik planteatu arazo hau, gure artean egin izan den bezala. Horrela, ikus dezagun nola biltzen duten Jean Dubois eta haren lankideek *Dictionnaire de linguistique* delakoan (25) gai hau: "Le terme d'*emphase*, repris à la rhétorique, désigne en syntaxe transformationnelle un accent particulier porté sur un constituant de la phrase. Le signifié "emphase" peut se trouver représenté uniquement au niveau phonologique (intonation particulière frappant un mot de la phrase), mais aussi par des constructions syntaxiques (*Paul, lui, c'est un ami*)". Euskaraz *Adiskidea da Paul* edo *Paul, adiskidea da*, eta enfasirik gabe *Paul adiskidea da*. "*Emphatiser une phrase*, c'est lui faire subir une transformation emphatique. Soit la phrase *Pierre a vu ce film*; elle peut subir une emphatisation qui extrapose l'objet, par exemple, dans *Ce film, Pierre l'a vu*". Hain zuzen ere gure inguruko hizkuntza

(25) Paris 1973. Ikus *emphase*, *emphatique*, *emphatiser*, *focus*, zehatz eta mehatz azaltzen baita gramatika sortzailearen teoria. Baita ere *topique* eta *topicalisation*. Esaterako, euskaraz *lo ondo egiten zuen*, baina *jan ez dioenak lo* eta *jan topiko* bihurturik jartzen ditu.

romanikoak, osagarri zuzena berboaren aurrera eramaten dutenean, beharturik daude harekin konkordantzia egitera, bestela normalki ez (26), euskaraz edozein kasutan gertatzen dela, ordea, konkordantzia finkatzen duten elementuak berboari loturik, ezin aska daitezkeela, agertzen baitira. Edozein modutan ere euskarak osagarri zuzenaren markatu gabeko lekua berboaren aurrean du, bestelako neutralizaziorik gertatzen ez baldin bada behintzat, hizkuntza romanikoek ez duten erara, atzean baitute. Berdintsu gertatzen da osagarri zeharkakoarekin, erdaretan konkordantziaren distribuzioa berdina ez bada ere. Jakina, euskaraz fraseak osagarri zuzenik baldin badu eta zeharkakoa berboaren aurrean badao, azkenengo hau markaturik gelditzen da. Baina berboaren forma iragankorra agerturik ere zuzen horietakorik ezin izan dezakeenean, ordea, haren aurrean ere markatu gabe joan daiteke, frasearen hastapenean kokatzen ez baldin bada: *Martinek Begoñari itxaron zion* (Axularrek ere *iguriki*, zentzu berekoa, datiboari begira erabiltzen du). Alabaina, baita *Martinek Begoñari kalean itxaron zion* ere. Berboaren forma iragangaitza agertzen denean, ordea, ez da hori beti gertatzen: *Martini bere osaba etorri zitzaion*, sujetotzat ergatiborik ezin izan dezakeena, eta *Edurneri dirua eman zaio*, ergatiborik ez duenez gero alderdi horretarik pertsona gabea; baina bereziki autore zaharretan *ekin*, *jarrain* (*jarraitu*, *jarraiki*), eta abar, datiboari begira iragangaitzaren forman agertzen ziren eta zenbait kasutan hura berboaren aurrean jartzen zen: *Behiari darraicala doha...*, Oihenart, n.º 555; hala ere *atxari ura dario*, ahozko literaturaz iritsi zaiguna.

Enfasiak nabarmentzen duen terminoari fokoa deitzen zaio.

(26) Esaterako, gaztelaniaz *Martín ha visto (las) (unas) manzanas* 'Martinek sagarrak ikusi ditu' esaten bada ere, *Martín le ha visto a Begoña* 'Martinek Begoña ikusi du' konkordantziaduna erabili behar da osagarri zeharkakoa duten fraseen gisara: *Martín le ha visto la mano a Begoña* 'Martinek Begoñari eskua ikusi dio'. Frantsesez, ordea, konkordantzia gabe: *Martin a vu Pierre*. Enfasidunak lirarteke: *Martín las manzanas las ha visto / las manzanas las ha visto Martín* 'sagarrak ikusi ditu Martinek' / 'Martinek ikusi ditu sagarrak' edo 'sagarrak Martinek ikusi ditu'; *Martín a Begoña le ha visto / a Begoña le ha visto Martín* (o si se prefiere *la ha visto*) 'Martinek Begoña ikusi egin du' / 'Begoña Martinek ikusi du' edo 'Martinek ikusi du Begoña'; *Martín a Begoña la mano se la ha visto / Martín la mano se la ha visto a Begoña / a Begoña la mano se la ha visto Martín o la mano a Begoña se la ha visto Martín* 'Martinek Begoñari eskua ikusi egin dio' / 'Martinek Begoñari ikusi dio eskua' / 'Martinek ikusi dio eskua Begoñari', eta abar.

34. Gorago 3. paragrafoan nioenez Azkue-k *prepositivo* hitzaz frasearen hastapenean ezarri behar omen dena adierazten du eta honetan Azkue-ren teoria eta Altube-rena ez datoz bat, frasearen lehenengo lekuari ematen baitio balio nabarmena. Altube-rentzat, ordea, berboaren aurea da, bereziki hura jokaturik agertzen denean. Ikus dezagun zer dioen Azkue-k *Euskal-izkindea* delakoan:

“*Andrés hoy un hermoso pez de(sde) el mar nos lo ha traído*, euskaraz: *Andresek gaur arrain eder bat itxasotik ekarri dausku*. En esta oración están expresos los cuatro elementos, y además también dos complementos del verbo: *Andresek (Andrés)* = ser (sujeto), *arrain eder bat (un hermoso pez)* = objeto, *ekarri (traído)* = atributo (atributo de acción o verbo), *dausku (nos lo ha)* = existencia o auxiliar, *gaur (hoy)* = complemento de tiempo, *itxasotik (desde el mar)* = complemento local. La palabra dicha por mí en primer lugar o cualquiera de las otras cinco puede tener para el que habla la mayor importancia, o su intención podrá tener en cualquier elemento, o por decirlo mejor, *la palabra inquirida* puede ser cualquiera de las seis palabras: por lo cual la construcción de estos elementos y complementos no suele siempre ser la misma. a) Si preguntásemos al que habla *cuándo* lo ha traído, o bien si su intención fuera manifestar *el tiempo*, esta sería la construcción de esta oración: **Hoy Andrés nos ha traído del mar un hermoso pez**, euskaraz: **Gaur Andresek arrain eder bat itxasotik ekarri dausku**. b) Preguntado *de dónde* lo ha traído, o sin que nadie le pregunte cosa alguna, si la intención del que habla fuese manifestar *el lugar*, he aquí la construcción: **Del mar un hermoso pez nos ha traído hoy Andrés**, euskaraz: **Itxasotik arrain eder bat ekarri dausku gaur Andresek**. z) En caso de querer manifestar el locutor sobre todo *quién* lo habría traído, ésta sería la construcción: **Andrés hoy un hermoso pez...**, euskaraz: **Andresek gaur arrain eder bat itxasotik ekarri dausku**. d) El que quisiera expresar intencionalmente *qué* sea lo que hubiere traído, manifestaría la oración de esta manera: **Un hermoso pez nos ha traído hoy...**, euskaraz: **Arrain eder bat ekarri dausku gaur itxasotik Andresek**. e) Pocas veces suele estar la intención del que habla en pro del verbo, menos veces en las oraciones largas. Si alguno preguntara *¿os lo ha traído Andrés?*, euskaraz: *ekarri dautsu Andresek?*, la importancia está en *el traer*, y podría

responderse *nos lo ha traído Andrés...*, euskaraz: *ekarri dauku Andresek...* Con los modificativos *ez* y *ba* (es con los que) suele con más frecuencia tener el verbo la movilidad a su favor", 342 orr.

Gainera Azkue-k hurrengo hau ere badio: "Cuando los elementos tienen casi idéntica importancia, primeramente se dice *el objeto*, a continuación *el verbo* (o el atributo) y el auxiliar si lo necesita; *el ser* puede muy bien decirse antes del objeto, o detrás del verbo y del auxiliar", 344, 345 orr.

Hala ere ene ustez Azkue-ren teorian, lehenengo lekuari balioa ematen saiatu zela, bada zerbait Altube-renean landu ez zena. Egia esateko, frasea berboaz hasten baldin bada hark du hain zuzen ere enfasi berezia, neutralizazioak salbo: *zure laguna dator* markatu gabea izanik, *badator zure laguna* markatua da, ordea. Jakina, *zure laguna badator* ere antzekoa da. Baina forma perifrastikoak erabiliz gero *etorri da zure laguna* besterik ez da markatua, zeren *zure laguna etorri da* baino ezin esan baitaiteke, sistema perifrastikoa osatzen duten elementuen ordenua aldatu gabe *ba-* prefixo baieztatzaileria flesio berbalaren aurrean sekula ezin sar daitekeelako balio kondizionala hartu gabe. *Zure laguna bada etorri* oso markatua da eta oso gutxitan erabiltzen da. Beste batek esanikako ezezkoa baieztatzeko. *Bada etorri*, bakarrik entzuten bada ere, *bada etorri zure laguna* ez nuke entzuten denik esango. Ikus 26. paragrafoan azaltzen dena.

Ene ustez, gainera, *etxe bat egin dau Andresek* markatua da eta *Andresek etxe bat egin dau* ez, Azkue-k biak markatu gabekotzat ematen baditu ere, 344, 345 orr., baina neurre oinarria ez dut Altube-ren formulazioan finkatzen, sujetoa lehenengo lekutik berboaren atzera aldentzean baizik, lehenengo leku hori berboaren aurrean doanari utzirik.

35. Edozein modutan ere neurri handi batean eta lasai harturik Azkue eta Altube-k finkaturikakoak baliozkoak dira, batez ere Azkue-k 1891-garrenean esan zuena gogoan hartzen baldin bada: "...se ha explicado cuál palabra debe ponerse la primera. En caso de que las oraciones además de elementos tengan cuatro o cinco complementos ¿cómo se sabrá cuál debe decirse el primero, cuál el segundo, cuál el tercero, y cuál el último? Para esto debe recordarse también la impor-

tancia de los complementos, y no pudiendo hacerse bien esto, el buen *estilo* de cada cual acompañará al locutor o al escritor", p. 343 (27).

Beste alderdi batetik *elemento inquirido* delakoaren terminologia hautatu eta ondoren Altube-ren teoriaren formaz finkaturik hedatzeak ez dio arazo honi ilungune guztiak argitzeko mesederik egin eta berez duen zentzuari ez dagokion neurrian bederen mintzamolde hori baztertzea argitasunaren alde urratsa ematea dela uste dut.

(27) Nolanahi dela, ezin utzi daiteke aipatu gabe Harriet gramatikoak dioena, bere eritzia konstatatzeko besterik ez bada ere: "On place dans la langue basque indifferemment le cas devant les verbes comme, *salcen dut ene etchea*, ou *ene etchea salcen dut*, je vends ma maison, & c.", *Gramatica escuaraz eta francesez*, Bayonan 1741, 501 orr.